

Reykjavík, 18. ágúst 2024

Dómsmálaráðuneyti
Borgartúni 26
105 Reykjavík
dmr@dmr.is

Bls. | 1

Efni: Umsögn um áform um breytingu á lögum um meðferð sakamála o.fl. (endurheimt ávinnings, netbrot o.fl. breytingar vegna alþjóðasamninga)

Hinn 25. júní síðastliðinn birti dómsmálaráðuneytið áform um breytingu á lögum um meðferð sakamála o.fl. (endurheimt ávinnings, netbrot o.fl. breytingar vegna alþjóðasamninga), á samráðsgátt stjórnvalda. Áformin hafa verið tekin til skoðunar á vettvangi SVP – Samtaka verslunar og þjónustu og ekki þykir ástæða til að koma athugasemdum eða ábendingum á framfæri, hvað áformin varðar, a.m.k. að svo stöddu. Hins vegar leyfa SVP sér að nýta tækifærið og koma á framfæri beiðni sem hefur lauslega tengingu við efni áformanna.

Eðlisbreyting á þjófnaðarbrotum

Undanfarin ár hafa aðildarfyrirtæki SVP orðið þess áskynja að eðlisbreyting hafi orðið á þjófnaðarbrotum í verslunum. Einkenni breytingarinnar koma bæði fram í auknu fjárhagslegu umfangi einstakra þjófnaðarbrota og að því er virðist meiri undirbúningi og skipulagi en áður. Algengara virðist en áður að fleiri en einn komi að skipulagningu og framkvæmd brotanna auk þess sem komið hafa fram vísbendingar um að brotin sjálf séu í mörgum tilvikum framkvæmd af afstaðinni einskonar rannsóknarheimsókn í verslunina þar sem þjófnaðurinn á sér svo stað. Hafa verslunarfyrirtæki í sumum tilvikum upplifað að „aðstoðarfólk“ þeirra sem þjófnaði stunda leitist við að draga athygli starfsfólks verslana frá þjófnum sjálfum á meðan þjófnaður á sér stað og skapi honum þannig aukið rými til athafna.

Tjón verslana af einstaka brotum hefur í mörgum tilvikum orðið töluvert og virðist tíðni umfangsmikilla þjófnaða færast í aukana. Fyrirtæki sem starfa við verslun hafa gengið langt við að tálma því að þjófnaðir eigi sér stað, t.a.m. með því að koma upp öryggisbúnaði á borð við þjófavarnarhlið og myndavélar, þjálfar starfsfólk svo það geti betur greint þjófnaði, koma á fót verklagi til að bregðast við þjófnuðum og koma til móts við starfsfólk sem orðið hefur fyrir andlegu áfalli vegna þjófnaðarmála og jafnvel ofbeldis. Á annatímum grípa margar verslanir jafnframt til þess ráðs að hafa að störfum öryggisverði sem fylgjast með hegðun viðskiptavina og grípa inn í ef tilefni reynist til. Þá hafa stærri verslunarfyrirtæki lagt mikla rækt við að innleiða nýja öryggistækni og varnarkerfi.

Umfang

Áætlun SVP gefur til kynna að óútskýrð rýrnun í íslenskri verslun nemi hátt í 8 milljörðum kr. á ári um þessar mundir. Má ætla að þjófnaðarbrot standi að baki meginhluta tjónsins. Óbætt tjón sem hlýst í verslunarrekstri verður hluti rekstrarkostnaðar. Á endanum dreifist það á neytendur í gegnum vöruverð. Almennigur greiðir því í raun fyrir tjón sem tiltölulega fáir valda með

þjófnaðarbrotum. Það eru því ekki aðeins hagsmunir verslunarinnar sem standa að baki þörf fyrir skilvirk viðbrögð heldur einnig almannahagsmunir.

Almennt má ætla að mest varnaráhrif verði af sakfellingu fyrir þjófnaðarbrot þegar ekki hefur aðeins tekist að ná fram sakfellingu heldur hefur kröfuhafa einnig tekist að fá tildæmda bótakröfu á hendur viðkomandi vegna þess tjóns sem hann hefur valdið við brotið.

Bls. | 2

Einkaréttarkröfur í sakamálum

Þjófnaður getur varðað fangelsisrefsingu skv. 244. gr. almennra hegningarlaga en um meðferð slíks máls fer samkvæmt ákvæðum sakamálalaga, nr. 88/2008. Samkvæmt 2. mgr. 2. gr. laganna má hafa uppi einkaréttarkröfur og dæma í sakamáli en um þær er sérstaklega fjallað í ákvæðum XXVI. kafla laganna. Samkvæmt 1. mgr. 173. gr. laganna skal slíkri kröfu að meginreglu komið á framfæri við lögreglu meðan á rannsókn máls stendur eða við ákæranda áður en ákæra er gefin út en henni er þó unnt að koma á framfæri eftir útgáfu ákæru ef skilyrði útgáfu framhaldsákæru eru uppfyllt. Efni greinargerðar með einkamálaréttarkröfu er lýst í 2. mgr. 173. gr. laganna en í henni skal m.a. geta dómkrafna kröfuhafa, sem skulu úr garði gerðar á sama hátt og í stefnu í einkamáli, málsástæðna sem krafa er reist á og tilvísunar til helstu lagaákvæða eða réttarreglna sem málalilbúnaður er studdur við. Í 3. mgr. lagagreinarinnar tekið fram að með greinargerðinni skuli fylgja þau gögn sem varða málalilbúnað kröfuhafa sem ekki liggja fyrir í sakamálinu.

Skrifstofa SVP hefur aðstoðað aðildarfyrirtæki samtakanna við gerð og framsetningu greinargerða vegna einkaréttarkrafna í þjófnaðarmálum. Eru þær kröfur sem gerðar eru til efnisinnihalds þess eðlis að oft er sérþekkingar þörf við gerð greinargerðarinnar, m.a. í ljósi krafna 80. gr. laga nr. 91/1991, um meðferð einkamála, t.d. ákvæðis d-liðar 1. mgr. lagagreinarinnar sem gerir kröfu um skýrleika stefnukrafna og samhengis krafna og málsástæðna skv. e-lið sömu málsgreinar. Leiðir af ákvæðum lokamálsgreinar 173. gr. og 3. mgr. 174. gr. laganna að bæði ákæranda og dómara í sakamáli ber að ganga úr skugga um að einkaréttarkrafan uppfylli sett skilyrði og getur dómari vísað kröfunni frá ef svo reynist ekki vera. Þá getur dómari jafnframt vikið kröfunni til meðferðar í einkamáli ef hann telur að meðferð hennar geti leitt til teljandi tafa eða óhagræðis við rekstur máls eða ákveða að í sakamálinu verði aðeins skorið úr um bótaskyldu. Taki dómari hins vegar afstöðu til kröfunnar er það gert með sama hætti og í einkamáli og má m.a. dæma ákærða til greiðslu málskostnaðar. Er hins vegar áréttað í 4. mgr. 174. gr. laganna að kröfuhafi hefur einn forræði á kröfunni á sama hátt og ef hann hefði hana uppi í einkamáli en af lögskýringargögnum felst m.a. í því að ákærandi gæti því ekki ráðstafað hagsmunum hans á nokkurn hátt.

Endurheimt tjóns

Af framangreindu leiðir að verslunareigandi sem hyggst freista þess að endurheimta tjón sem hann hefur orðið fyrir vegna þjófnaðar þarf að uppfylla strangar kröfur við að koma bótakröfu á framfæri í sakamáli sem er rekið vegna þjófnaðarbrot. Getur það reynst honum afar kostnaðarsamt að halda kröfunni til streitu auk þess sem hann getur, þrátt fyrir að uppfylla öll sett skilyrði, staðið frammi fyrir því að þurfa í raun að reka sérstakt einkamál um kröfuna. Afar hætt er því við að einfalt hagsmunamat leiði til þeirrar niðurstöðu að ekki talist forsvaranlegt að

leggja upp í þann leiðangur að setja slíka kröfu fram nema þá helst að tjón vegna þjófnaðar nemi umtalsverðri fjárhæð.

Tækifæri til að auka skilvirkni

Það leiðir af lögskýringargögnum að ákvæðum XXVI. kafla laga nr. 88/2008, um einkaréttarkröfur, er ætlað að tryggja brotabola hagræði. Hins vegar hafa bæði aðildarfyrirtæki SVP og skrifstofa samtakanna orðið þess áskynja að málsmeðferð og framkvæmd m.t.t. einkaréttarkrafna í þjófnaðarmálum hefur verið mismunandi milli lögregluumdæma og héraðsdómstóla. Eru þannig dæmi um að einstök lögregluumdæmi leggi sig fram við að tryggja mögulegum kröfuhöfum góð tækifæri til að koma kröfu sinni að í aðdraganda ákæru en viðleitni annarra sé minni. Þá eru jafnframt dæmi um viðbrögð ákærenda séu mismunandi, sumir séu tilbúnir til að leggja kröfuna fram og færa fyrir henni rök í umboði kröfuhafa á meðan aðrir taki það ekki í mál.

Bls. | 3

Reynsla SVP og aðildarfyrirtækja er sú að í þeim tilvikum þar sem lögregla og ákærendur hafa ríkan vilja til að gæta að hagsmuna kröfuhafa við framsetningu einkaréttarkröfu reynast meiri líkur bæði á að kröfuhafinn haldi kröfu sinni til streitu og fái hana tildæmda. Það er mat SVP að í slíkum tilvikum náist fram skilvirkni sem ekki næst fram annarsstaðar, kostnaður við framsetningu kröfunnar verði minni og líkur aukist á að kröfuhafar gæti hagsmuna sinna. Þar með aukast líkur á að tilvist ákvæða um einkaréttarkröfur í lögum nr. 88/2008 nái tilgangi sínum.

Í ljósi alls framangreinds nota SVP tækifærið og óska eftir því að dómsmálaráðuneytið leiti leiða til að samræma meðferð einkaréttarkrafna í sakamálum vegna þjófnaða, um allt land, með aukna skilvirkni að leiðarljósi.

Þó ósk þessi og efni umsagnarinnar hafi lauslega tengingu við efni áformanna telja samtökin tvímælalaust tilefni til skjótra viðbragða.

Virðingarfyllt,

f.h. SVP – Samtaka verslunar og þjónustu

Benedikt S. Benediktsson
lögfræðingur